

الگوی آموزش مجازی با تأکید بر عدالت آموزشی در دوران پاندمی کرونا

طیبه شیخ^۱، فیروز گر^۲، آرزو سقایی نیا^۳

^۱ دبیر مقطع متوسطه، آموزش و پرورش شهرستان گمیشان، نویسنده مسئول

^۲ دبیر مقطع متوسطه، آموزش و پرورش شهرستان گمیشان

^۳ دبیر مقطع متوسطه، آموزش و پرورش شهرستان گمیشان

چکیده

پژوهش حاضر با هدف طراحی مدل آموزش مجازی با تأکید بر عدالت آموزشی در دوران پاندمی کرونا انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها میدانی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌های مدیریت آموزشی، علوم تربیتی و تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری آموزش و پرورش بودند. در این پژوهش، پس از کدگذاری متون مصاحبه‌ها، با حذف معیارهای هم‌معنی و پرتکرار و درنهایت با مقوله‌بندی و دسته‌بندی معیارها تعداد ۱۰ مقوله اصلی و ۴۸ مقوله فرعی حاصل گردید. مقوله‌های اصلی احصاء شده عبارتند از: آموزش مجازی عدالت محور، توسعه آموزش مجازی در مناطق روستایی، ارتقاء مهارت‌های دیجیتال معلمان، عدالت محوری در رسانه‌های اجتماعی، ارتقاء مهارت‌های فناورانه دانش آموزان، فرهنگ سازی آموزش مجازی، سیستم فراگیر نظارتی آموزش مجازی سیستم ارزیابی عملکرد آموزش مجازی، درک شکاف‌های مرتبط با امکانات زیرساختی آموزش الکترونیک و برنامه‌ریزی استراتژیک آموزش مجازی.

واژه‌های کلیدی: آموزش مجازی، یادگیری مجازی، عدالت آموزشی، آموزش عدالت محور.

۱- مقدمه

در ایران از اواخر ماه فوریه و پس از گسترش شیوع کرونا، وزارت علوم و وزارت آموزش و پرورش به صورت متوالی دستور به تعطیلی دانشگاه‌ها و مدارس دادند تا پس از تعطیلات سال جدید (نوروز) شاید شیوع بیماری روند کاهشی داشته باشد و بتوانند مدارس و دانشگاه‌ها را آغاز کنند. با در نظر گرفتن پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همه‌گیری این ویروس در همه ارکان زندگی مردم جهان، یکی از کارکردهای ملی که به شدت از بحران کنونی اثر پذیرفته؛ آموزش است (سلیمی و فردین، ۱۳۹۹).

به دلیل رعایت فاصله گذاری‌های اجتماعی و مخاطرات ناشی از عدم رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی، بازگشایی مدارس را با بایدها و نبایدهایی همراه شد ولی درنهایت، سال تحصیلی جدید در ۱۵ شهریور آغاز شد و در بیشتر مناطق کشور بصورت مجازی رسماً تعلیم و تربیت آغاز شده است. در همین راستا بهره‌مندی از خدمات الکترونیکی در زمینه آموزش با طراحی سامانه شاد و مدرسه تلویزیونی در کشور اجرا شد که بنا به گفته کارشناسان چنانچه زیرساخت‌های لازم برای اجرای بهینه آن فراهم شود می‌توان به تحقق و توسعه عدالت آموزشی امیدوار بود. برنامه شاد و مدرسه تلویزیونی می‌تواند شروع مناسبی برای تداوم آموزش و ایجاد عدالت آموزشی، حداقل در بهره‌مندی از اساتید توانمند و شیوه‌های آموزشی یکسان باشد.

دانش‌آموزی که در یک مدرسه چند نفره در مناطق روستایی کشور قرار دارد و تا کنون بخاطر دلایل متعددی اعم از فقر و شرایط اقتصادی از روستای خود خارج نشده و از اردوهای تفریحی و علمی هم بهره‌مند نشده است در فرصت برابری با مدارس مجهز قرار ندارد اما با فراهم کردن لازمه‌های آموزش مجازی و در دسترس قرار دادن تجهیزات مورد نیاز؛ اجرای آموزش تلویزیونی و مجازی در کنار همدیگر به همان دانش‌آموز مناطق دور افتاده فرصت برابری همپای مدارس پایتخت داده است؛ که این همان عدالت آموزشی است.

از نظر مشارکت کنندگان این پژوهش، شیوع کرونا فرصت‌هایی را در سطح کلان، میانی و خرد به دنبال داشته است. همین که زمینه تغییر را فراهم کرده، باعث شده است تا سیاستگذاران نظام آموزشی به فکر برنامه‌ریزی راهبردی بی‌افتند و به آموزش مجازی و بر خط توجه داشته باشند و فرصت آموزش برابر و نوآوری آموزشی جدید دارد خلق می‌شود همچنین فرصت‌هایی را برای معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها (سطح خرد) فراهم خواهد کرد.

مک لود^۱ (۲۰۱۰) عدالت را حیاتی‌ترین عامل نهادهای اجتماعی می‌داند و از آنجایی که آموزش و پرورش و مدارس جزء نهادهای اجتماعی هستند، بحث عدالت در این محیط‌ها یک نکته کلیدی است. در این راستا یکی از جنبه‌های عدالت، «عدالت آموزشی^۲» است (مک لود، ۲۰۱۰). عدالت آموزشی عبارت است از ایجاد امکانات و فرصت‌های برابر برای طرفین یادگیری که به فعالیت‌های آموزشی و تحقیقاتی اشتغال دارند. عدالت آموزشی به بهبود عملکرد فراگیران با توجه به تفاوت‌های فردی در حوزه‌های مختلف آموزشی منجر می‌شود (شفیع پور مطلق و قدیمی فینی، ۱۳۹۵). تامپسون^۳ (۲۰۱۳) عدالت آموزشی را دربرگیرنده احیای رویکردهایی می‌داند که به نیازهای افرادی که از آموزش محروم شده‌اند پاسخ می‌دهد. در واقع، در محیط‌های آموزشی زمانی عدالت تحقق می‌یابد که یادگیرندگان از طریق درونداها و فرآیندها در مدارس، بتوانند اهداف علمی، اعتقادی، اجتماعی و آموزشی را کسب کنند (یمنی و همکاران^۴، ۲۰۱۷)؛ بنابراین در محیط‌های تحصیلی وجود شرایط

^۱ Mcloud

^۲ Educational Equity

^۳ Thompson

^۴ Yamani

عادلان و رویت اصول و قواعد عدالت از طریق انتقال حس ارزشمندی به فراگیران می‌تواند آن‌ها را به رفتارهای تحصیلی متمایل نماید. علاوه بر آن ادراک حضور عدالت، تردیدها و نگرانی‌های دانش‌آموزان را در باب ضایع شدن حقوق و آزادی آن‌ها برطرف می‌کند (محمدزاده اول و همکاران، ۱۳۹۸).

عدالت آموزشی یکی از پرچالش‌ترین مباحث در آموزش و پرورش است. ایجاد محیط یادگیری بدون استرس، رساندن دانش‌آموزان به رشد و بالندگی، اجرای یکسان قوانین و مقررات آموزشی برای همه افراد و فراهم نمودن زمینه‌های رسیدن به مهارت و آمادگی برای بازار کار از مقوله‌های عدالت آموزشی می‌باشد (شفیع پور مطلق و قدیمی فینی، ۱۳۹۵). در همین راستا برای کسب عدالت آموزشی در متون علمی نیز راهکارهای متفاوتی مطرح شده است. راهکار تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی شامل توزیع معلمان با کیفیت و ماهر در مناطق، آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی و عدالت آموزشی و حذف کلیشه‌های جنسیتی از برنامه‌های درسی می‌شود (بابادی عکاشه و همکاران، ۱۳۸۹). از طرفی عدالت آموزشی مبتنی بر فن آوری اطلاعات و ارتباطات^۵، دسترسی به آموزش را برای دانش‌آموزان در هر مکان و زمانی میسر می‌سازد (رونالد^۶، ۲۰۱۲). فن آوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) عبارت است از فن آوری‌هایی که فرد را در ذخیره سازی، پردازش، بازیابی و دریافت اطلاعات در قالب چندرسانه ای (مثل صوت، تصویر، متن، عدد، گرافیک) یاری می‌دهد (ماپوا^۷، ۲۰۰۹). صالحی و چاری سرستی، نقش فن آوری اطلاعات و ارتباطات (رایانه و اینترنت) بر عدالت آموزشی را در چهار بعد توسعه گسترده دسترسی، انعطاف پذیری یادگیری فردی، انعطاف پذیری محیطی و ارایه بازخورد مورد مطالعه قرار داده است (صالحی و چاری سرستی، ۱۳۹۳).

منظور از آموزش الکترونیکی^۸ یا آموزش مجازی^۹ به طور کلی بهره گیری از سیستم‌های الکترونیکی، مثل کامپیوتر، اینترنت، حافظه‌های الکترونیکی، نشریه‌های الکترونیکی و خبرنامه‌های مجازی و نظایر اینها است که باهدف کاستن از رفت و آمدها و صرفه جویی در وقت و هزینه و ضمناً یادگیری بهتر و آسانتر است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۸). به عبارتی، آموزش مجازی روشی برای ارائه یادگیری انعطاف پذیرتر و ایجاد فرصت بیشتر برای فراگیران، تسهیل پیگیری پیشرفت یادگیرندگان و فعالیت‌های آنان و همچنین فراهم آوردن فرصتی برای ایجاد محیط‌های یادگیری جدید اثربخش، محسوب می‌شود (خلیفه و رضوی، ۱۳۹۱).

با شیوع کرونا مدارس اولین جایی بودند که تعطیل شدند و آموزش از راه دور از جمله آموزش تلویزیونی جایگزین حضور در مدارس شد. نظر به نواقص آموزش تلویزیونی مبنی بر تعاملی نبودن و عدم طی فرایند کامل یاددهی یادگیری، آموزش مجازی در کنار آموزش تلویزیونی جایگزین آموزش حضوری در مدارس شد با این حال آموزش مجازی نیازمند ابزار و زیرساخت‌هایی است که طبق برآورد حدود ۳۰۵ میلیون دانش‌آموز به ویژه در مناطق عشایری و روستایی و دانش‌آموزان تحت پوشش نهادهای حمایتی از این امکان محروم هستند و این عدالت آموزشی را خدشه‌دار می‌کند. عدالت آموزشی در هر منطقه و مدرسه‌ای، شکل و شمایل خاص خود را دارد. عملکرد متفاوت مدارس در ارائه آموزش مجازی، هزینه اینترنت برای دانش‌آموزان و... از مواردی است که نقش کمرنگ عدالت آموزشی را در آموزش مجازی هشدار می‌دهد. در همین راستا در این پژوهش سعی خواهد شد به منظور طراحی مدل آموزش مجازی عدالت محور در مدارس استان گلستان، چالش‌ها و راهکارها ارائه شود تا

⁵ Information & Communications Technology

⁶ Ronald

⁷ Mapua

⁸ Virtual teaching

⁹ Electronic Learning

متولیان امر با توجه به مزایا و معایب روش‌های مختلف امکان استفاده بهینه تری از شیوه‌های مطرح شده به منظور آموزش مجازی در اختیار داشته باشند.

۲- ادبیات تحقیق

۲-۱- عدالت آموزشی

فعالیت‌های آموزشی هر کشور را می‌توان سرمایه‌گذاری یک نسل برای نسل دیگر تلقی کرد. در واقع تمام هزینه‌های مادی و غیرمادی که در جریان آموزش صرف می‌شوند، سرمایه‌گذاری بر روی منابع انسانی به شمار می‌روند؛ زیرا در شرایط مطلوب آموزش فرصت بهره‌وری را برای شخص و درنهایت برای جامعه فراهم می‌آورد. توزیع عادلانه امکانات آموزشی در نهادها از گسترده‌ترین و بحث‌برانگیزترین مباحث در حیطه علوم انسانی است. اهمیت بیشتر عدالت آموزشی نسبت به عدالت در سایر حوزه‌ها به دلیل تاثیر گذاری آن در طول زندگی می‌باشد و عدالت آموزشی نقش اساسی در افزایش اعتماد به نفس، آینده شغلی، پایگاه اجتماع و اجتماعی شدن افراد دارد (افرازنده، میرزایی، پورابولی و سبزواری، ۱۳۹۵). در محیط‌های تحصیلی و به ویژه دانشگاه‌ها وجود شرایط عادلانه و رویت اصول و قواعد عدالت از طریق انتقال حس ارزشمندی به دانشجویان می‌تواند آنها را به رفتارهای تحصیلی متمایل نماید. علاوه بر آن ادراک حضور عدالت، تردیدها و نگرانی‌های افراد را در باب ضایع شدن حقوق و آزادی آنها برطرف می‌کند (ثناگو، نو ملی و مهستی جویباری، ۱۳۸۹). در بسیاری از شرایط احساس ضایع شدن حقوق باعث ایجاد تردید و اضطراب در افراد می‌گردد. اگر در چنین شرایط افراد نموده‌های حضور عدالت را تجربه نمایند با رهایی از تردید و اضطراب ساده‌تر درگیر رفتارهای مربوط به نقش‌های رسمی دانشجویی می‌شوند. همچنین با توجه به رابطه عدالت و تعهد می‌توان بیان کرد که در صورت ادراک کم از عدالت در بین دانشجویان آنها تعهد خود را به عنوان یک دانشجو که نقش کسب علم و حرفه‌ای شدن را دارند از دست خواهند داد و به رفتارهای نادرست و پرخاشگری گرایش پیدا خواهند کرد (شان و همکاران^{۱۰}، ۲۰۱۵). عدالت از موضوعاتی است که از گذشته تاکنون در میان اندیشمندان مورد توجه بوده و در مباحث سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی اثرگذار بوده است، اما عدالت آموزشی از مقوله‌هایی است که صاحبان اندیشه کمتر به آن توجه داشتند (رانای^{۱۱}، ۲۰۱۲). عدالت والاترین ارزش انسانی گوهری گرانبها در راه تحقق حقوق بشر است. آرمان اصلی انسان‌ها رسیدن به عدالت است و مدیران برای اینکه اثربخش باشند باید به شیوه عادلانه عمل کنند و اطمینان داشته باشند که زیردستانشان فعالیت‌های آنان را عادلانه تفسیر می‌نمایند (ادلینگ، فریلین^{۱۲}، ۲۰۱۵). مهمترین اصول با جلوه‌هایی که بر مبنای آنها رعایت یا عدم رعایت عدالت نتیجه‌گیری می‌شوند شامل تناسب بین دستاوردها با تلاش و سهمی که فرد داشته است، میزان سهم و مشارکتی که فرد در تصمیم‌گیری‌های مربوط به خود و دیگران داشته است، داشتن حق برخوردی محترمانه رعایت ثبات و عدم تبعیض، برخوردها و تصمیمات برابر و بدون جانبداری، داشتن امکان اعتراض به شرایط نابرابر و ناعادلانه با تصمیم‌های غلط، انتظار تصمیم‌گیری مبتنی بر اطلاعات جامع و دقیق، رعایت شرایط و نیازهای افراد تا حد امکان و تسلط معیارها و ارزش‌های اخلاقی در تصمیمات و رفتارهای طرف‌های تعامل می‌باشند (داکورت و مکسول^{۱۳}، ۲۰۱۵).

¹⁰ Shan et al

¹¹ Ranai

¹² Edling & Frelin

¹³ Duckworth & Maxwell

تحقق عدالت از شعارها و اهداف سیاسی- اجتماعی حاکم در جوامع بشری است. یکی از اصول دین اسلام عدل است و در منابع دینی و روایات ذکر شده از ائمه اطهار به توسعه عدل و عدالت توجه زیادی شده است (اسلامی هرندی و همکاران، ۱۳۹۷). ایده پردازی درباره عدالت یک سنت دیرپاست که می‌تواند به درک دیگر مشتقات مفهومی عدالت همچون عدالت اجتماعی، عدالت جنسیتی، عدالت نژادی، عدالت توزیعی و غیره کمک کند؛ لذا تبیین عدالت تربیتی نیز چون دیگر شقوق در گرو ملاحظاتی است که به ارجمندی عدالت مربوطند و به برداشتهای ما از نسبت عدالت با مطلوبیت و همچنین دلایلی که برای اعتبار اصول عدالت ارائه می‌شود، بستگی دارد (جعفری و همکاران، ۱۴۰۰). نظریه‌های عدالت به طور سنتی در حوزه اخلاق شکل گرفته‌اند؛ ولی به دنبال تفکیک تاریخی علم و اخلاق کم کم عدالت به موضوع مطالعات علوم اجتماعی تبدیل شد و در آثار و دیدگاه‌هایی مورد بحث قرار گرفت که در حوزه دانش سیاسی و اقتصاد توسعه یافته بودند (استووال، ۲۰۱۳).

هر چند رابطه عدالت با هر بخش از نظام ارزشی اجتماع حائز اهمیت است؛ اما رابطه تعلیم و تربیت با عدالت فراتر از رابطه‌ای یک سویه است. این از آن روست که نظام آموزش تنها نهادی است که هم می‌تواند عاملی جهت تحقق عدالت باشد و هم مسئول پرورش شهروندانی عدالت محور و تداوم بخش عدالت برای جامعه شناخته می‌شود (لویس، ۱۴، ۲۰۱۷). به زعم روبرت (۲۰۱۷) عدالت شاخص اصلی توسعه جوامع و نیاز درونی بشر و یکی از عوامل مؤثر در تحقق اهداف آموزش و پرورش است. آموزش و پرورش، حق همه است و افراد را برای داشتن یک زندگی بهتر، توسعه توانایی‌های فردی و ورود به فرصت‌های اجتماعی آماده می‌کند (روبرت، ۲۰۱۷). در واقع با آموزش عدالت محور می‌توان به تقویت ارزش‌ها و ظرفیت‌های شخصی برای رعایت اصول عدالت در رفتارهای روزانه فردی و اجتماعی دست یافت که حساس به باورها و هنجارهای فرهنگی باشد (جعفری و همکاران، ۱۴۰۰).

۲-۲- آموزش مجازی

کلمه «مجازی» گرفته شده از واژه لاتین *virtualis* یا کلمه فرانسوی *virtuel* به معنی پتانسیل بالقوه است؛ یعنی چیزی که واقعی نیست، ولی امکان تحقق دارد. یک شیء مجازی از نظر فیزیکی واقعی نیست، ولی خصوصیات ماده مورد نظر را دارد یا به عبارت دیگر، نمایشی از آن شیء است. پس می‌توان گفت که یک شیء مجازی وجود دارد، ولی قابل لمس نیست (اف، بادندور، به نقل از: بابایی، ۱۳۸۱). به همین ترتیب آموزش مجازی نماینده الکترونیکی آموزش واقعی با همان مشخصه‌ها و ویژگی‌ها است. این خصوصیات از طریق کامپیوتر و ابزارهای فناوری اطلاعات تحقق می‌یابند، پس وجود دارند اما قابل لمس نیستند (آناستاسیوس^{۱۶}، ۲۰۰۸).

آموزش مجازی از قدرت شبکه‌های کامپیوتری تکنولوژی‌های اینترنت، شبکه‌های ماهواره‌ای و علوم جدید دیجیتالی بهره می‌برد و در اصل هنر استفاده از تکنولوژی شبکه‌ها به منظور طراحی، انتخاب، تحول و اداره فرآیند آموزش است (ذاکری، ۱۳۸۱). اصطلاح آموزش مجازی گستره وسیعی از کاربردها و فرآیندها را در برمی‌گیرد. عبارات مترادف با آموزش مجازی عبارت‌اند از: یادگیری الکترونیکی، یادگیری از راه دور، تحصیل از راه دور، یادگیری توزیعی، یادگیری مبتنی بر اینترنت، یادگیری شبکه‌ای،

¹⁴ Levin

¹⁵ Robbert

¹⁶ Anastasios

آموزش مبتنی بر کامپیوتر، دروس دیجیتالی، درس‌های بهنگام^{۱۷}، یادگیری زنده^{۱۸}، آموزش مبتنی بر وب و یادگیری سیار (ونتلینگ^{۱۹}، ۲۰۰۰ به نقل از نصیری، ۱۳۸۴).

فضای مجازی محیطی مشتمل بر شبکه‌های رایانه‌ای، رسانه‌های ارتباطی و کاربرانی است که به تبادل داده‌ها و اطلاعات می‌پردازند و هر فرد مشغول کار و تأمین نیازها و علایق خویش است. این فضا باعث کوتاه شدن فاصله‌ها و استقلال از مکان شده است که بارزترین تفاوت دنیای واقعی و فضای مجازی است؛ زیرا در دنیای واقعی انسان‌ها در طول زمان و در چارچوب مکان محصورند و محدوده فعالیت‌هایشان متأثر از این واقعیات است؛ اما در دنیای مجازی با فناوری‌های نوین ارتباطی و رایانه‌ها نقاط ضعف انسان شامل سرعت، دقت، حافظه و خستگی و مشکل جوامع کاری که همانا زمان، هزینه، نیروی انسانی و محدودیت‌های جغرافیایی است، برطرف می‌شود (فقیه آرام و همکاران، ۱۳۹۹).

۳- اهداف تحقیق

هدف شماره ۱: شناسایی ابعاد آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان

هدف شماره ۲: شناسایی عوامل زمینه ساز عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان

هدف شماره ۳: شناسایی شرایط مداخله گر آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان

هدف شماره ۴: شناسایی راهبردهای آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان

هدف شماره ۵: شناسایی پیامدهای آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان

هدف شماره ۶: ارائه مدل پارادایمی آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان

۴- روش تحقیق

۴-۱- جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، برای انجام مصاحبه‌ها، خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌های مدیریت آموزشی، علوم تربیتی و تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری آموزش و پرورش با سابقه مدیریتی بیشتر از ۵ سال و سابقه آموزشی بیشتر از ۱۰ سال بوده است. در این مرحله سعی شد که نظرسنجی در میان خبرگان و صاحب‌نظرانی انجام شود که احتمالاً از بیشترین سطح آشنایی با آموزش مجازی و مشکلات عدالت آموزشی در حوزه مجازی و روستایی برخوردارند.

همچنین نمونه‌گیری به صورت هدفمند و به روش گلوله برفی انجام شده است؛ که حاکی از انتخاب محل‌ها یا افرادی است که پژوهشگر می‌تواند به راحتی به آن‌ها دست یافته و راحتی داده‌ها را گردآوری کند. ویژگی جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ زیر ارائه شده است:

¹⁷ Online Courses

¹⁸ Online Learning

¹⁹ Wentling

جدول شماره ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

درصد	فراوانی	ویژگی‌های جمعیت‌شناختی	
%۶۰	۶	مرد	جنسیت
		زن	
%۱۰	۱	کمتر از ۳۵ سال	سن
		۳۵ تا ۴۵ سال	
		۴۵ سال و بیشتر	
%۷۰	۷	کارشناسی ارشد	تحصیلات
		دکتری	
%۷۰	۷	۱۰ تا ۲۰ سال	سابقه‌کاری
		بالای ۲۰ سال	
		کل	
%۱۰۰	۱۰		

۲-۴- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات در دو سطح صورت می‌گیرد: سطح میدانی و سطح کتابخانه‌ای. ابتدا در سطح کتابخانه‌ای به مطالعه منابع موردنظر پرداخته می‌شود و سپس در سطح میدانی با استفاده از مصاحبه اقدام به گردآوری اطلاعات کیفی می‌شود. در این پژوهش به منظور آشنایی و کسب آگاهی و شناخت از مولفه‌های آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی و همچنین هماهنگی بیشتر و تشخیص متغیرهای پژوهش با تعدادی از خبرگان متخصص شامل خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌های مدیریت آموزشی، علوم تربیتی و تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری آموزش و پرورش مصاحبه انجام شده است. در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه‌شوندگان، برای بررسی مقدماتی چهار سؤال مصاحبه استفاده شد که این سؤال‌ها بر گرفته از موضوع، مدل و اهداف پژوهش بود که در جدول شماره ۲ به آن اشاره شده است. علاوه بر سؤال‌های زیر پژوهشگران سؤال‌های فرعی دیگری نیز در کنار هر سؤال برای درک تجارب شرکت‌کنندگان در حین مصاحبه مطرح کردند.

جدول شماره ۲: سوالات مصاحبه

ردیف	سوال
۱	از دیدگاه جنابعالی وضعیت به کارگیری آموزش مجازی در استان گلستان چگونه است؟ توضیح دهید
۲	از دیدگاه جنابعالی مشکلات عدالت آموزشی در آموزش مجازی در استان گلستان کدام‌اند؟
۳	از دیدگاه جنابعالی عوامل آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در آموزش و پرورش کدام‌اند؟
۴	از دیدگاه جنابعالی عوامل زمینه‌ساز آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در آموزش و پرورش کدام‌اند؟ توضیح دهید

پژوهشگر پس از هماهنگی های لازم، به صورت حضوری و مجازی و با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی اقدام به مصاحبه‌ها نمود. میانگین زمان هر مصاحبه ۳۰ دقیقه و نکات ضروری و مهم هر مصاحبه توسط مصاحبه کنندگان یادداشت برداری شد.

۵- یافته‌های تحقیق

از آن جا که در این پژوهش عوامل شناسایی شده باید هم برای استفاده کننده عمومی و هم متخصص تطابق خود را با واقعیت های موجود نشان دهد و از طرفی پیوند مستمر پژوهشگر با واقعیت های موجود در محیط پژوهش از ویژگی های روش تحلیل داده بنیاد (گردند تئوری) است، بنابراین از این روش به منظور شناسایی عوامل استفاده شد.

گراند تئوری^{۲۰} یا نظریه داده بنیاد یک روش تحقیق کیفی است که برای نظریه‌پردازی پیرامون پدیده مورد مطالعه استفاده می‌شود. این روش زمانی استفاده می‌شود که ادبیات پژوهش پیرامون موضوع از غنای لازم برخوردار نباشد. همچنین هدف ارائه یک نظریه جدید است که تاکنون در جوامع پژوهشی مطرح نشده است.

این روش توسط دو جامعه شناس به نام بارنی گلیسر^{۲۱} و آنسلم استراوس^{۲۲} در سال ۱۹۶۷ میلادی معرفی شد. روش اصلی گردآوری داده‌ها در این روش استفاده از انواع مصاحبه است. با تحلیل و کدگذاری متن مصاحبه‌ها به ارائه مدل پارادایمی پرداخته می‌شود. در روش گراند تئوری با استفاده از یک دسته داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد. به طوری که این نظریه در یک سطح وسیع، یک فرایند، عمل یا تعامل را تبیین می‌کند. بیشتر پژوهشگران از روش استراوس و کوربین برای انجام تحلیل گراند تئوری استفاده می‌کنند.

از طریق الگوی پارادایمی، گستره پژوهش تا سطح یکی از چندین فرایند یا شرایط اجتماعی اصلی که در داده‌ها وجود دارند، فشرده‌تر می‌شود. ظهور متغیر محوری در مطالعه، به عنوان راهنمایی برای گردآوری و تحلیل داده‌های بیشتر بعدی نیز، عمل می‌کند، یعنی مقوله محوری سبب جهت‌دهی به نمونه برداری نظری می‌شود.

از مزایای روش گراند تئوری این است که: (۱) تئوری به شکل منظم و بر اساس داده‌های واقعی شکل می‌گیرد؛ (۲) برای موقعیتی مناسب است که دانش ما در مورد آن محدود است و تئوری قابل اعتنا در آن موجود نیست که بتوان بر اساس آن فرضیه‌ای برای آزمون تدوین کرد؛ (۳) گراند تئوری در طول تحقیق رشد می‌کند و از رهگذر تعامل مستمر بین گردآوری و تحلیل داده‌ها حاصل می‌شود.

در همین راستا ابتدا داده‌های حاصل از مصاحبه با ۱۰ نفر از خبرگان مورد تحلیل قرار گرفت و داده‌های حاصل از آن به صورت پاراگراف به پاراگراف کدگذاری شدند.

کدگذاری باز: در مرحله کدگذاری باز پژوهشگر مفاهیم را شناسایی و بر حسب خصوصیات و ابعادشان بسط می‌دهد. در این مرحله پژوهشگر از دل داده‌های خام اولیه مقولات مقدماتی را در ارتباط با پدیده های مورد بررسی از طریق جز به جز کردن اطلاعات دسته بندی می‌نماید.

²⁰ Grounded Theory

²¹ Barney Glaser

²² Anselm Strauss

کدگذاری محوری: در این مرحله پژوهشگر یکی از مقوله‌ها را در محور فرایند در حال بررسی و اکتشاف قرار می‌دهد (ابعاد اصلی) و سپس مقوله‌های دیگر را (شاخص‌ها) به آن ارتباط می‌دهد. در این مرحله شناسایی ابعاد اصلی و مولفه‌های مرتبط مورد نظر بوده است.

کدگذاری گزینشی: ابعاد اصلی و مولفه‌ها بر اساس فرایند کدگذاری باز و محوری حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته به صورت مدل پارادایمی ارائه شد.

سوال اول تحقیق: ابعاد آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان کدام اند؟

به منظور پاسخ دهی به سؤال اول تحقیق از روش پژوهش کیفی استفاده شد، بدین منظور با استفاده از مصاحبه از مطلعین کلیدی و خبرگان، که با توجه به فرایند مصاحبه، تعداد آنها ۱۰ نفر بود انتخاب گردید و مورد مصاحبه قرار گرفتند و از طریق کدگذاری باز و محوری تحلیل شد که نتیجه تحلیل منجر به شناسایی و تدوین پیامدها، شرایط زمینه‌ای، روابط الگو و راهبردها بازننگری و اصلاح، همچنین ۱۰ بُعد، ۴۸ شاخص آموزش مجازی با رویکرد عدالت آموزشی شناسایی شد که در ادامه هر یک از مؤلفه‌ها و مفاهیم مرتبط جداگانه به همراه شواهد مستند و چگونگی کدگذاری ارائه می‌شود.

کدگذاری داده‌ها در نظریه داده بنیاد

الف) کدگذاری باز

این مرحله شامل دسته بندی کدهای مختلف است. در واقع محقق، تحلیل کدهای خود را شروع کرده و در نظر می‌گیرد که چگونه کدهای مختلف می‌توانند برای ایجاد یک مفهوم کلی ترکیب شوند. در این مرحله، با غربالگری، حذف کدهای تکراری و یکپارچه نمودن کدهای هم‌معنی، شاخص‌های استخراج شده از متن مصاحبه‌ها مقوله‌بندی می‌شوند.

جدول شماره ۳: مفاهیم سازی مصاحبه‌های انجام شده

مفاهیم	مقوله اصلی
عدم یکسان بودن شرایط آموزشی پیش از دوران کرونا بهره‌مندی برخی از دانش‌آموزان از شرایط مطلوب آموزشی عدم بهره‌مندی برخی از دانش‌آموزان روستایی از آموزش مطلوب	همسان شدن شرایط آموزشی برای دانش‌آموزان در کل کشور
افزایش توجه سازمان به ارتقاء کیفیت آموزش در کشور شناسایی نقاط ضعف و قوت در ارائه خدمات آموزشی آنالیز نمودن تمامی سطوح آموزش و پرورش	درگیر شدن به تفکر و تأمل در تمامی سطوح و لایه‌های آموزش و پرورش
ارائه نوآوری در آموزش مجازی به دلیل ویروس کرونا تقویت دانش‌آموزان براساس تدریس‌های نوین ارائه آموزش‌های جدید به دانش‌آموزان	ارائه نوآوری آموزشی جدید جهت تقویت دانش‌آموزان
توسعه عدالت آموزشی در تمامی استان‌های کشور تحقق عدالت در میان تمامی دانش‌آموزان کشور	تحقق و توسعه عدالت آموزشی در تمامی نقاط کشور

مفاهیم	مقوله اصلی
افزایش توجه به آموزش در همه نقاط کشور	بهره‌مند شدن تمامی افراد از معلمان توانمند
استفاده همه دانش‌آموزان از معلمان آگاه بهره‌گیری دانش‌آموزان از معلمان دانا توزیع معلمان توانمند در اغلب نقاط کشور	کاهش تبعیض بین افراد از لحاظ جنسیت، طبقه اجتماعی و ...
کاهش خطرات کرونا مربوط به محیط بیرون با آموزش مجازی حفظ سلامتی دانش‌آموزان	حفظ سلامتی افراد در زمان شیوع ویروس کرونا
شناسایی نیازهای مختلف دانش‌آموزان رفع نیازهای مختلف دانش‌آموزان	برآورده‌سازی نیازهای متفاوت دانش‌آموزان
افزایش خودکارآمدی معلمان نسبت به قبل از شرایط کرونا افزایش توان علمی معلمان نسبت به قبل از شرایط کرونا	افزایش خودکارآمدی و توان علمی معلمان نسبت به قبل از شرایط کرونا
افزایش آگاهی معلمان در استفاده از نرم افزارهای مختلف تقویت معلمان در استفاده از فناوری	افزایش تسلط معلمان در استفاده از نرم افزارهای مختلف آموزش مجازی
افزایش مهارت‌های فناورانه معلمان بهبود آگاهی معلمان	ارتقاء مهارت معلمان در بحث آموزش مجازی
توزیع یکسان دانش در میان افراد دسترسی همه افراد به اطلاعات مورد نیاز	دسترسی برابر همه افراد به دانش و اطلاعات مورد نیاز
بهبود تعاملات میان مدیران، معلمان و دانش‌آموزان افزایش ارتباطات میان مدیران، معلمان و دانش‌آموزان	تسهیل ارتباط متقابل میان مدیران، معلمان و دانش‌آموزان
ارائه آموزش حساس به باورها ارائه آموزش حساس به هنجارهای فرهنگی	ارائه آموزش حساس به باورها و هنجارهای فرهنگی
بهره‌گیری از روش‌های نوین سمعی بهره‌گیری از روش‌های نوین بصری	بهره‌گیری از روش‌های نوین سمعی و بصری
حمایت مادی دولت از آموزش مجازی حمایت معنوی دولت از آموزش مجازی	حمایت مادی و معنوی دولت از آموزش مجازی
ارتقاء بحث تحقیق در اجتماع بهبود بحث توسعه در اجتماع	ارتقاء بحث تحقیق و توسعه در اجتماع
تقویت فرهنگ عمومی	تقویت فرهنگ عمومی و جامعه پذیرکردن آموزش

مفاهیم	مقوله اصلی
جامعه پذیر کردن آموزش مجازی	مجازی
ایجاد اعتماد به نفس برای تدریس ایجاد اعتماد به نفس در اشتراک گذاشتن گروه کلاسی	ایجاد اعتماد به نفس برای تدریس و به اشتراک گذاشتن در گروه کلاسی
افزایش راه‌های دسترسی به آموزش مجازی تقویت راه‌های دسترسی به آموزش مجازی	افزایش و تقویت راه‌های دسترسی به آموزش مجازی
به مرحله اجرا رساندن قوانین آموزشی اجرایی نمودن مقررات آموزشی	اجرای قوانین و مقررات آموزشی
تولید نرم افزارهای به روز آموزشی طراحی نرم افزارها براساس محوریت تعامل	تولید نرم افزارهای آموزشی تعامل محور
انعطاف پذیری یادگیری تسهیل فرآیند آموزش برای دانش‌آموزان	منعطف‌سازی یادگیری برای دانش‌آموزان
بازنگری در تدوین برنامه‌ها بازنگری در تدوین کتب درسی	بازنگری در تدوین برنامه‌ها و کتب درسی
به‌کارگیری فناوری‌های الکترونیکی تلفیق فناوری با فرآیند آموزش و یادگیری	تلفیق فناوری‌های الکترونیکی در فرآیند آموزش و یادگیری
توجه نمودن به نیازهای یادگیری دانش‌آموزان بهبود مهارت‌های یادگیری الکترونیکی	مجهز نمودن دانش‌آموزان به مهارت‌های یادگیری الکترونیکی
شناسایی نقاط قوت دانش‌آموزان شناسایی نقاط ضعف دانش‌آموزان	شناسایی نقاط قوت و ضعف دانش‌آموزان
افزایش دسترسی به اینترنت مجهز نمودن تمامی استان‌ها جهت استفاده از اینترنت	افزایش دسترسی به اینترنت پرسرعت برای افراد
شناسایی محدودیت‌های شبکه‌ای موجود رفع مشکلات مربوط به اینترنت	رفع محدودیت‌های اتصال به شبکه
ایجاد فضای امن اطلاعاتی برای کاربران مجازی ارائه محیط نرم‌افزاری مناسب با امنیت بالا	ایجاد امنیت کامل در آموزش مجازی
ارتقاء زیرساخت‌های سخت‌افزاری ارتقاء زیرساخت‌های نرم‌افزاری	ارتقاء زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری
اهمیت جایگاه و نقش مهم آموزش و پرورش بهبود زیرساخت‌های اینترنتی	توجه به جایگاه و نقش مهم آموزش و پرورش و بهبود زیرساخت‌های اینترنتی
ایجاد تسهیل در یادگیری برای دانش‌آموزان	ساده‌سازی فرآیند آموزش مجازی

مفاهیم	مقوله اصلی
سهولت دسترسی به اطلاعات برای تمامی افراد	تنظیم استراتژی و راهبردهای دستیابی به عدالت در آموزش مجازی
تنظیم استراتژی دستیابی به عدالت تنظیم راهبردهای دستیابی به عدالت	
تدوین سیاست‌های آموزشی عدالت‌محور تدوین خط‌مشی‌های آموزشی عدالت‌محور	تدوین سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آموزشی عدالت‌محور
تعیین قوانین عدالت‌محور آموزش مجازی تعیین دستورالعمل‌های عدالت‌محور آموزش مجازی	تعیین قوانین و دستورالعمل‌های عدالت‌محور آموزش مجازی

ب) کدگذاری محوری (مرتب سازی مقولات شرکت کنندگان و مقوله بندی)

کدگذاری محوری دومین مرحله تجزیه و تحلیل در تحلیل گرنند تئوری است. هدف از این مرحله برقراری رابطه بین طبقه‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. در این مرحله، با غربالگری، حذف کدهای تکراری و یکپارچه نمودن کدهای هم‌معنی، شاخص‌های استخراج شده از متون مصاحبه‌ها مقوله‌بندی می‌شوند. لذا از کلیه شاخص‌های به دست آمده از مرحله کدگذاری باز، در این مرحله به تعیین مقوله‌ها پرداخته شده و ۱۰ مقوله اصلی و تعداد ۴۸ مقوله فرعی حاصل گردید. در ادامه، موارد مذکور در جداول جداگانه ارائه گردیده است.

جدول شماره ۴: مقوله‌های اصلی و فرعی پژوهش

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
آموزش مجازی عدالت‌محور	همسان شدن شرایط آموزشی برای دانش‌آموزان در کل کشور
	درگیر شدن به تفکر و تأمل در تمامی سطوح و لایه‌های آموزش و پرورش
	ارائه نوآوری آموزشی جدید جهت تقویت دانش‌آموزان
	تحقق و توسعه عدالت آموزشی در تمامی نقاط کشور
	تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی افراد
	افزایش مهارت‌های دیجیتال والدین
توسعه آموزش مجازی در مناطق روستایی	بهره‌مند شدن تمامی افراد از معلمان توانمند
	کاهش تبعیض بین افراد از لحاظ جنسیت، طبقه اجتماعی و ...
	حفظ سلامتی افراد در زمان شیوع ویروس کرونا
	برآورده‌سازی نیازهای متفاوت دانش‌آموزان
ارتقاء مهارت‌های دیجیتال معلمان	افزایش خودکارآمدی و توان علمی معلمان نسبت به قبل از شرایط کرونا
	افزایش تسلط معلمان در استفاده از نرم افزارهای مختلف آموزش مجازی
	ارتقاء مهارت معلمان در بحث آموزش مجازی
عدالت‌محوری در رسانه‌های	دسترسی برابر همه افراد به دانش و اطلاعات مورد نیاز

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
اجتماعی	تسهیل ارتباط متقابل میان مدیران، معلمان و دانش‌آموزان
	ارائه آموزش حساس به باورها و هنجارهای فرهنگی
	بهره‌گیری از روش‌های نوین سمعی و بصری
ارتقاء مهارت‌های فناورانه دانش‌آموزان	ایجاد رقابت و انگیزه برای انجام به موقع تکالیف ارسال آن به معلم توسط دانش‌آموزان
	ایجاد زمینه ارتباط بیشتر میان دانش‌آموزان و خانواده‌ها
	افزایش انگیزش تحصیلی و سواد رسانه‌ای
	استفاده از تمام جوانب آموزش مجازی (تدریس برخط)
	اعطای اعتبارات و امکانات مالی مکفی به آموزش مجازی
فرهنگ‌سازی آموزش مجازی	حمایت مادی و معنوی دولت از آموزش مجازی
	ارتقاء بحث تحقیق و توسعه در اجتماع
	تقویت فرهنگ عمومی و جامعه پذیرکردن آموزش مجازی
	ایجاد اعتماد به نفس برای تدریس و به اشتراک گذاشتن در گروه کلاسی
	افزایش و تقویت راه‌های دسترسی به آموزش مجازی
سیستم فراگیر نظارتی آموزش مجازی	اجرای قوانین و مقررات آموزشی
	تامین استانداردهای لازم برای طراحی، توسعه و پیاده‌سازی راه‌کارهای عدالت آموزشی
	بهره‌مندی از خدمات الکترونیکی در زمینه آموزش
	تولید نرم افزارهای آموزشی تعامل محور
	منعطف‌سازی یادگیری برای دانش‌آموزان
سیستم ارزیابی عملکرد آموزش مجازی	بازنگری در تدوین برنامه‌ها و کتب درسی
	تلفیق فناوری‌های الکترونیکی در فرآیند آموزش و یادگیری
	مجهر نمودن دانش‌آموزان به مهارت‌های یادگیری الکترونیکی
	شناسایی نقاط قوت و ضعف دانش‌آموزان
	افزایش دسترسی به اینترنت پرسرعت برای افراد
درک شکاف‌های مرتبط با امکانات زیر ساختی آموزش الکترونیک	رفع محدودیت‌های اتصال به شبکه
	ایجاد امنیت کامل در آموزش مجازی
	ارتقاء زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری
	توجه به جایگاه و نقش مهم آموزش و پرورش و بهبود زیرساخت‌های اینترنتی
	ساده‌سازی فرآیند آموزش مجازی

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
برنامه‌ریزی استراتژیک آموزش مجازی	طراحی و معرفی برنامه‌های داخلی برای استفاده عموم دانش‌آموزان
	ایجاد چشم انداز دقیقتری برای آموزش و پرورش در بحث انتقال مطالب و یادگیری از راه دور
	تدوین ماموریت‌های آموزش مجازی با رویکرد عدالت‌محور
	تعیین اهداف بلندمدت جهت برقراری عدالت در آموزش
	تنظیم استراتژی و راهبردهای دستیابی به عدالت در آموزش مجازی
	تدوین سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آموزشی عدالت‌محور
	تعیین قوانین و دستورالعمل‌های عدالت‌محور آموزش مجازی

ارتباط سایر طبقه‌ها با طبقه محوری در شش عنوان می‌تواند تحقق داشته باشد که عبارتند از شرایط علی، پدیده محوری، راهبردها و اقدامات، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای و پیامدها. در ادامه، موارد مذکور به صورت جداگانه ارائه گردیده است.

عوامل زمینه ساز عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان کدام اند؟

مقولات زمینه ای: براساس نتایج کدگذاری ثانویه پژوهش، شاخص‌های اعطای اعتبارات و امکانات مالی مکفی به آموزش مجازی، حمایت مادی و معنوی دولت از آموزش مجازی، ارتقاء بحث تحقیق و توسعه در اجتماع، تقویت فرهنگ عمومی و جامعه پذیرکردن آموزش مجازی، ایجاد اعتماد به نفس برای تدریس و به اشتراک گذاشتن در گروه کلاسی به عنوان مقوله‌های زمینه‌ای در طراحی مدل آموزش مجازی با رویکرد عدالت آموزشی انتخاب شدند.

عوامل شرایط علی عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان کدام اند؟

مقولات علی: براساس نتایج کدگذاری ثانویه پژوهش، شاخص‌های همسان شدن شرایط آموزشی برای دانش‌آموزان در کل کشور، درگیر شدن به تفکر و تأمل در تمامی سطوح و لایه‌های آموزش و پرورش، ارائه نوآوری آموزشی جدید جهت تقویت دانش‌آموزان، تحقق و توسعه عدالت آموزشی در تمامی نقاط کشور، تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی افراد و افزایش مهارت‌های دیجیتالی والدین به عنوان مقوله‌های شرایط علی در طراحی مدل آموزش مجازی با رویکرد عدالت آموزشی انتخاب شدند.

شرایط مداخله گر آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان کدام اند؟

شرایط مداخله گر: براساس نتایج کدگذاری ثانویه پژوهش، شاخص‌های ارتقاء مهارت معلمان در بحث آموزش مجازی، دسترسی برابر همه افراد به دانش و اطلاعات مورد نیاز، تسهیل ارتباط متقابل میان مدیران، معلمان و دانش‌آموزان و ارائه آموزش حساس به باورها و هنجارهای فرهنگی به عنوان مقوله شرایط مداخله‌گر در طراحی مدل آموزش مجازی با رویکرد عدالت آموزشی انتخاب شدند.

راهبردها و اقدامات آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان کدام اند؟ مقولات راهبردها و اقدامات: براساس نتایج کدگذاری ثانویه پژوهش، شاخص‌های برنامه‌ریزی استراتژیک آموزش مجازی (ایجاد چشم انداز دقیقتری برای آموزش و پرورش در بحث انتقال مطالب و یادگیری از راه دور، تدوین ماموریت‌های آموزش مجازی با رویکرد عدالت‌محور، تعیین اهداف بلندمدت جهت برقراری عدالت در آموزش، تنظیم استراتژی و راهبردهای دستیابی به عدالت در آموزش مجازی، تدوین سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آموزشی عدالت‌محور و تعیین قوانین و دستورالعمل‌های عدالت‌محور آموزش مجازی) و سیستم ارزیابی عملکرد آموزش مجازی (منعطف‌سازی یادگیری برای دانش‌آموزان، بازنگری در تدوین برنامه‌ها و کتب درسی، تلفیق فناوری‌های الکترونیکی در فرآیند آموزش و یادگیری، مجهز نمودن دانش‌آموزان به مهارت‌های یادگیری الکترونیکی و شناسایی نقاط قوت و ضعف دانش‌آموزان) و سیستم فراگیر نظارتی آموزش مجازی (افزایش و تقویت راه‌های دسترسی به آموزش مجازی، اجرای قوانین و مقررات آموزشی، تامین استانداردهای لازم برای طراحی، توسعه و پیاده سازی راه‌کارهای عدالت آموزشی، بهره‌مندی از خدمات الکترونیکی در زمینه آموزش و تولید نرم افزارهای آموزشی تعامل محور) به عنوان مقوله راهبردها و اقدامات در طراحی مدل آموزش مجازی با رویکرد عدالت آموزشی انتخاب شدند.

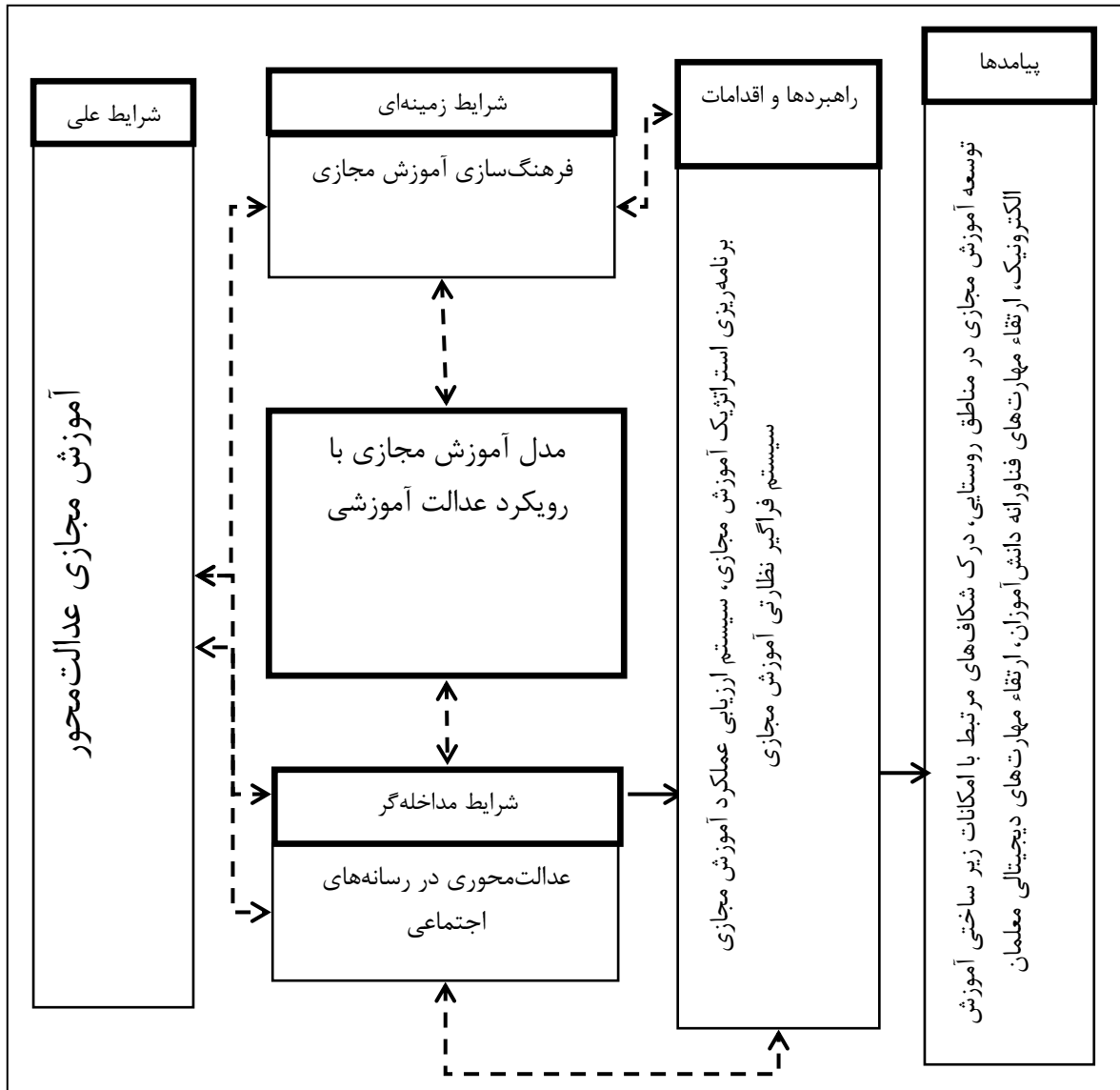
پیامدهای آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان کدام اند؟ توسعه آموزش مجازی در مناطق روستایی (بهره‌مند شدن تمامی افراد از معلمان توانمند، کاهش تبعیض بین افراد از لحاظ جنسیت، طبقه اجتماعی و ...، حفظ سلامتی افراد در زمان شیوع ویروس کرونا، برآورده‌سازی نیازهای متفاوت دانش‌آموزان)، درک شکاف‌های مرتبط با امکانات زیر ساختی آموزش الکترونیک (افزایش دسترسی به اینترنت پرسرعت برای افراد، رفع محدودیت‌های اتصال به شبکه، ایجاد امنیت کامل در آموزش مجازی، ارتقاء زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، توجه به جایگاه و نقش مهم آموزش و پرورش و بهبود زیرساخت‌های اینترنتی، ساده‌سازی فرآیند آموزش مجازی، طراحی و معرفی برنامه‌های داخلی برای استفاده عموم دانش‌آموزان)، ارتقاء مهارت‌های فناورانه دانش‌آموزان (بهره‌گیری از روش‌های نوین سمعی و بصری، ایجاد رقابت و انگیزه برای انجام به موقع تکالیف ارسال آن به معلم توسط دانش‌آموزان، ایجاد زمینه ارتباط بیشتر میان دانش‌آموزان و خانواده‌ها، افزایش انگیزش تحصیلی و سواد رسانه‌ای، استفاده از تمام جوانب آموزش مجازی (تدریس برخط)) و ارتقاء مهارت‌های دیجیتالی معلمان (افزایش خودکارآمدی و توان علمی معلمان نسبت به قبل از شرایط کرونا، افزایش تسلط معلمان در استفاده از نرم افزارهای مختلف آموزش مجازی، ارتقاء مهارت معلمان در بحث آموزش مجازی).

ج) کدگذاری گزینشی

در فرایند تحقیق پس از گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل و تفسیر آن‌ها نوبت به ارائه مدل، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی تحقیق می‌رسد. در گام اول با بررسی وضعیت موجود، داده‌های به دست آمده در ۱۰ مقوله اصلی طبقه‌بندی می‌شوند. با نظر اساتید و کارشناسان امر، از کلیه شاخص‌های به دست آمده از تحلیل کیفی داده بنیاد مصاحبه‌ها، تعداد ۴۸ شاخص، جهت طراحی مدل آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان به کار گرفته شده است.

مدل پارادایمی آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی در مدارس استان گلستان چگونه است؟

شکل شماره ۱ نشان‌دهنده مدل پارادایمی آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی می‌باشد.

شکل شماره ۱. مدل پارادایمی آموزش مجازی مبتنی بر عدالت آموزشی

۶- بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، پس از کدگذاری متون مصاحبه‌ها، با حذف معیارهای هم‌معنی و پرتکرار و درنهایت با مقوله‌بندی و دسته‌بندی معیارهای نهایی، تعداد ۱۰ مقوله اصلی و ۴۸ مقوله فرعی حاصل گردید. مقوله‌های اصلی احصاء شده عبارتند از: آموزش مجازی عدالت‌محور، توسعه آموزش مجازی در مناطق روستایی، ارتقاء مهارت‌های دیجیتالی معلمان، عدالت‌محوری در رسانه‌های اجتماعی، ارتقاء مهارت‌های فناورانه دانش‌آموزان، فرهنگ‌سازی آموزش مجازی، سیستم فراگیر نظارتی آموزش مجازی، سیستم ارزیابی عملکرد آموزش مجازی، درک شکاف‌های مرتبط با امکانات زیر ساختی آموزش الکترونیک و برنامه‌ریزی استراتژیک آموزش مجازی.

نتایج پژوهش حاضر با یافته های تحقیقات داخلی و خارجی همسو و هم جهت است. در نتایج مطالعه مهدی و همکاران (۱۳۹۹) نیز به مولفه اجتماع و طبقه اجتماعی اشاره شده و با نتایج پژوهش حاضر هماهنگ است.

در نتایج مطالعه شریف زاده و همکاران (۱۳۹۲) به مولفه به کارگیری فناوری اطلاعات و گسترش فرصت های برابر آموزشی اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر سازگار است.

همچنین در نتایج مطالعه ایشوچی (۲۰۱۴) نیز به مولفه فرهنگی اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر همسو است. به علاوه در نتایج مطالعه آناستاسیوس (۲۰۰۸) نیز به مولفه تعامل طرفین یادگیری به کمک ارتباطات اشاره شده و با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد.

در نتایج مطالعه حاجی و همکاران (۱۴۰۰) نیز به مولفه روش های تدریس اشاره شده و با نتایج پژوهش حاضر همسو است. همچنین در نتایج مطالعه کائو و همکاران (۲۰۰۶) نیز به اهمیت استفاده از تکنولوژی و محصولات و خدمات اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر سازگار است.

در نتایج مطالعه محمدزاده اول و همکاران (۱۳۹۷) نیز به اهمیت مولفه یادگیری اشاره شده و با نتایج پژوهش حاضر همسو است.

در نتایج مطالعه اسلامی هرندی و همکاران (۱۳۹۸) نیز به مولفه طراحی و تدوین برنامه ها اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد.

در نتایج مطالعه فریدونی و روحانی (۱۳۹۸) نیز به مولفه سیاست های گسترش کمی آموزش عالی اشاره شده و از این منظر با نتایج پژوهش حاضر همسو است.

آموزش های مجازی، در مدارس ایران به سرعت در حال گسترش و کیفیت یادگیری، نرخ نگهداری یادگیرندگان و رضایت مندی آنها مهم و ضروری است؛ باید به ویژگی های خاص این شیوه آموزش توجه شود، یکی از اصول فرآیندهای یادگیری الکترونیکی، یادگیری مستقل است که لازمه ی آن تربیت یادگیرنده مستقل است؛ یعنی مدارس با فراهم کردن فرصت های لازم برای انجام تعاملات مفید و بیشتر و ایجاد مهارت های یادگیری خود تنظیمی در دانش آموزان، امکان یادگیری مستقل و اثر بخش را فراهم کنند. ارتقا و توسعه ی سطح کیفیت آموزشی، نیاز به انتقال دانش در کوتاه ترین زمان دارد؛ به طوری که سیستم های سنتی آموزش جهت برآوردن نیازهای آموزشی مدرن امروزی کافی نیست. در آموزش مجازی می توان از ترکیب نمودن شیوه های مختلف یادگیری، از قبیل: متن، صوت و تصویری و غیره به حداکثر بازده در یادگیری دست یافت. فناوری اطلاعات و ارتباطات، تحولات شگرفی را در تمام زوایای زندگی فردی و جمعی ایجاد کرده است، به طوری که در تعلیم و تربیت باعث تولد و رشد یادگیری الکترونیکی، مدرسه مجازی و هوشمند شده است.

هر پژوهشی با هدف استفاده از نتایج آن برای بهبود امور و یا تغییر شرایطی صورت می گیرد. نتایج حاصل از این پژوهش نیز می تواند مورد استفاده مدیران و معلمان مدارس استان گلستان قرار گیرد

- در خصوص توسعه آموزش مجازی در مناطق روستایی به مدیران مدارس استان گلستان پیشنهاد می شود، با بهره مند شدن تمامی افراد از معلمان توانمند و کاهش تبعیض بین افراد از لحاظ جنسیت، طبقه اجتماعی و ... می توانند به گسترش آموزش مجازی در دوران کرونا پردازند. همچنین به دلیل اهمیت حفظ سلامتی افراد در زمان شیوع ویروس کرونا، توسعه آموزش مجازی در تمامی مناطق روستایی بیش از پیش مورد توجه قرار می گیرد. در این میان، نیازهای متفاوت دانش آموزان نیز باید مدنظر قرار گیرد و با نیازسنجی صحیح برطرف گردد.

- در خصوص ارتقاء مهارت‌های دیجیتالی معلمان به مدیران مدارس استان گلستان پیشنهاد می‌شود، به کمک افزایش خودکارآمدی و توان علمی معلمان نسبت به قبل از شرایط کرونا گامی مهم در جهت تقویت مهارت‌های فناورانه آنها بردارند. در این راستا، افزایش تسلط معلمان در استفاده از نرم افزارهای مختلف آموزش مجازی منجر به ارتقاء مهارت معلمان در بحث آموزش مجازی خواهد شد. آموزش و پرورش نظامی بااهمیت است اولین چیزی که بانام آموزش و پرورش در ذهن انسان شکل می‌گیرد، عنوان معلم است. پرورش معلمان توانمند با اعتماد و متعهد که بتوانند با خلاقیت و ابتکار و نوآوری مایه تعلیم و تربیت نسل آینده شوند، از الزامات اساسی توانمندسازی در این سازمان مهم و تاثیرگذار در پرورش نسل پیشرو و نسلهای آینده می‌باشد. این نظام نقش اساسی در پرورش سرمایه فکری کشور دارد، لذا پرداختن به برنامه‌ریزی آموزشی و ارتقاء مهارت‌های معلمان این سازمان ارزشمند در چارچوب بحث توانمندسازی بسیار با اهمیت است.
- در خصوص فرهنگ‌سازی آموزش مجازی به مدیران مدارس استان گلستان پیشنهاد می‌شود، با اعطای اعتبارات و امکانات مالی مکفی به آموزش مجازی و حمایت مادی و معنوی دولت از آموزش مجازی به ارتقاء بحث تحقیق و توسعه در اجتماع پرداخته شود. یکی از ارکان مهم در فرهنگ‌سازی آموزش مجازی، تقویت فرهنگ عمومی و جامعه پذیر کردن آموزش مجازی است و این مهم با ایجاد اعتماد به نفس برای تدریس و به اشتراک گذاشتن در گروه کلاسی قابل حصول است.
- امروزه با توجه به پیشرفت تکنولوژی فضای مجازی همانند چاقوی تیز دو لبه عمل می‌کند، به نوعی که میتوان از این چاقو استفاده‌های بهینه و اساسی را برریم و یا از آن در جهت‌های مخرب و تهدید آمیز استفاده کنیم و با توجه به اینکه امروز چنان فضاهای مجازی در نحوه تعامل، رفتار و کنش‌های اجتماعی انسان تاثیر گذاشته که نمی‌توان رفتارهای انسانی را بدون این مقوله‌ها مورد ارزیابی و بررسی قرار داد. استفاده از فضای مجازی جزء لاینفک تمامی انسان‌ها در مقاطع سنی مختلف است و به جرات می‌توان گفت که تمامی تعاملات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی انسان‌ها متأثر از استفاده فضای مجازی است، حال این استفاده می‌تواند فرصت باشد و یا تهدید. در واقع می‌توان اینگونه بیان نمود که آموزش و پرورش در هر کشوری به عنوان نیرومندترین اهرم‌ها تلقی می‌شود؛ لذا در این امر نیز آموزش و پرورش می‌تواند با فرهنگ‌سازی ایده آل در جهت استفاده معقول از فضای مجازی و فرهنگ‌سازی آموزش در فضای مجازی اقدام نماید.

منابع

۱. اسلامی هرندی فاطمه، کریمی فریبا، نادى محمدعلی (۱۳۹۷). طراحی مدل عدالت آموزشی جهت نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی و اعتبار یابی آن. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. ۳ (۳): ۲۸-۷.
۲. اسلامی هرندی، فاطمه؛ کریمی، فریبا و نادى، محمدعلی (۱۳۹۸). شناسایی مؤلفه های عدالت آموزشی در آموزش و پرورش ایران. فصلنامه پژوهش در نظام های آموزشی، ۱۳ (۴۷): ۵۵-۷۵.
۳. افرازنده سیده سارا، میرزایی طیبه، پورابولی بتول، سبزواری سکینه (۱۳۹۵). ارتباط عدالت آموزشی و رفتارهای مدنی تحصیلی از دیدگاه دانشجویان پرستاری. اخلاق پزشکی، ۱۰ (۳۵): ۱۱۷-۱۴۰.
۴. اصغری، فرزین و محمودی، مهدی (۱۳۹۷). یادگیری الکترونیکی؛ راهبردی برای تحقق عدالت آموزشی در نظام آموزش عالی، چهارمین کنفرانس ملی پژوهش های کاربردی در علوم تربیتی و مطالعات رفتاری ایران، ۲۲ اسفند، تهران.
۵. بابادی عکاشه زهرا؛ شریف، سیدمصطفی و جمشیدیان، عبدالرسول (۱۳۸۹). تامین و گسترش برابری فرصت ها و عدالت آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان. فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۰ (۳۷): ۲۸۷-۳۰۵.
۶. توکلی، احمد؛ وحدت، کتایون و کشاورز، محسن (۱۳۹۸). کروناویروس جدید ۲۰۱۹ (COVID-۱۹): بیماری عفونی نوظهور در قرن ۲۱. طب جنوب. ۲۲ (۶): ۴۵۰-۴۳۲.
۷. ثناگو اکرم، نوملی مهین، جویباری لیلا (۱۳۸۹). تبیین عدالت آموزشی در دانشجویان علوم پزشکی: بررسی دیدگاه و تجربیات دانشجویان علوم پزشکی. مجله مجازی دانشگاه علوم پزشکی گلستان، ۱ (۱): ۳۹-۴۴.
۸. جعفری، اسماعیل؛ همایونی بخشایش، نسرین و علم الهدی، جمیله (۱۴۰۰). تجربه زیسته دانشجویان از عدالت در دوره های آموزش مجازی. دوماهنامه علمی- پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی. ۱۵ (۲): ۲۲۲-۲۳۸.
۹. حاجی، جمال؛ محمدی مهر، مژگان و محمدی آذر، حدیقه (۱۳۹۹). بازنمایی مشکلات آموزش در فضای مجازی با استفاده از برنامه شاد در دوره پاندمی کرونا: یک مطالعه پدیدار شناسی. فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۱۱ (۳): ۱۷۴-۱۵۳.
۱۰. سلیمی، سمانه و فردین، محمد علی (۱۳۹۹). نقش ویروس کرونا در آموزش مجازی، با تأکید بر فرصت ها و چالش ها. علوم تربیتی و روان شناسی، ۸ (۲): ۴۹-۶۰.
۱۱. شفیعی پور مطلق، فرهاد و قدیمی فینی، طاهره (۱۳۹۵). رابطه بین بهره گیری از فن آوری اطلاعات و ارتباطات در تدریس با عدالت و اعتماد آموزشی ادراک شده. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۷ (۱): ۱۲۷-۱۴۴.
۱۲. صالحی، محمد و چاری سرستی، فرشته (۱۳۹۳). بررسی نقش فن آوری اطلاعات و ارتباطات بر عدالت آموزشی از دیدگاه مدیران مدارس دوره متوسطه استان مازندران. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۵ (۱): ۴۳-۵۷.
۱۳. فقیه آرام، بتول؛ زارعی زوارکی، اسماعیل و مهدی زاده، عادل (۱۳۹۹). امکان سنجی استقرار نظام آموزش مجازی فرهنگیان آموزش و پرورش شرق استان گیلان. مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، ۹ (۴): ۱۵۹-۱۷۲.
۱۴. محمدزاده اول، رضا؛ یادگاری، فردوس و شریفی، علی اصغر (۱۳۹۸). بررسی مولفه های موثر بر عدالت آموزشی در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۳ (۲): ۲۱۷-۲۳۲.
۱۵. مهدی مهدی، یمنی دوزی سرخابی محمد، رضایی زاده مرتضی، منادی مرتضی (۱۳۹۹). رویکرد قابلیت و عدالت در آموزش عالی: فراترکیب قابلیت های دانشجویان. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی. ۲۶ (۱): ۲۲-۱.

16. Adams, M. (2016). "Pedagogical Foundations for Social Justice Education". *Teaching for Diversity and Social Justice*, 27.
17. Anastasios, A. E. (2008). Culture-aware collaborative learning. *Multicultural Education & Technology Journal*, 2(4), 243-267.
18. Bagale, S. (2020). Fighting Against COVID-19 For Educational Justice In Nepal. *International Journal of Inclusive Education*, 24(2): 3-11.
19. Duckworth, V., & Maxwell, B. (2015). Extending the mentor role in initial teacher education: embracing social justice. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, 4(1), 4-20.
20. Fauzi, I., & Khusuma, I. (2020). Teachers' Elementary School in Online Learning of COVID-19 Pandemic Condition. *Jurnal Iqra' : Kajian Ilmu Pendidikan*, 5(1), 7-58.
21. Levin HM. (2017). The economic payoff to investing in educational justice. In P. Siljander et al (eds.) *Schools in Transition*. New York: Sage Publications. 43(3): 161-188.
22. Macleod, C. M. (2010). Development of women's education in Kenya, *International NGO journal*, 5(3), 68-73.
23. Mapua, J. (2009). Confronting challenges to e-learning in higher education institutions. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology (IJEDICT)*, 5(3), 101-114.
24. Olasile, B. A., & Emrah, S. (2020). Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*, 8(3), 54-72.
25. Ronald Jean Degan (2019). *Effective Student Assessment in Virtual Learning Courses Based on the Guided-Experience Approach*. International School of Management Paris. 11(2), 1-25.
26. Ranai, M. Examining the effect of information and communication technology on the educational justice from the Tehran's high school teacher's point of view. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 19-23.
27. Robbert, M. (2017). Religious Education towards what kind of Justice is to be taught in Christian context? *Education science*, 7(30) Available from: journal/education.
28. Rhema, A., & Miliszewska, I. (2010). Towards e-learning in higher education in Libya. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 7(1), 423-437.
29. Shan, S., Ishaq, H. M., & Shaheen, M. (2015). Impact of organizational justice on job performance in libraries: Mediating role of leader-member exchange relationship. *Library Management*, 31(1-2), 70-85.
30. Stovall D. (2013). Against the politics of desperation: Educational justice, critical race theory, and Chicago school reform. *Critical Studies in Education*. 54(1): 33-43.
31. Thompson (2013). Educational justice for all: the capability approach and inclusive education leadership. *International Journal of Inclusive Education*, 17(5), 490-506.
32. Yamani, N., Shaterjalali, M., & Eghbali, B. (2017). Educational justice from the perspective of postgraduate students in a medical school in Iran: qualitative study. *Research and Development in medical Education (RDME)*, 6(1), 23-28.

33. Zhang, Y., Qin, F., & Liu, J. (2019). Improving education equality and quality: Evidence from a natural experiment in China. *International Journal of Educational Development*, 70, 102078.